

Управление в древните цивилизации в Северна Америка

Много преди ацтеките да достигнат своята мощ, Мексиканската долина е била център на високо развита [цивилизация](#) поради своето [плодородие](#) и благоприятен климат - тази на Олмеките, тяхната цивилизация била считана за *майка* на останалите цивилизации тъй като религията, календарната и писмената им система оказали влияние на всички по нататъшни цивилизации в региона. За основатели на Ацтекската империя се смятат индианците от племето *мешика* (поначало занимаващи се с лов и събирачество), които се заселват в Мексиканската низина в средата на XIII век. Тъй като по това време долината е била вече населена, мешика били принудени да потърсят убежище на два острова близо до западния бряг на езерото Текскоко (едно от петте езера в района). Мешика постепенно усядат и започват да практикуват земеделието. През [1325](#) г. върху един от островите основават град [Теночтитлан](#). Въпреки това през следващия век те плащали данъци на по-силните от тях съседни племена, по-специално на племето *тепанеки* от града-държава [Атскапотсалко](#). При последните мешика са служили като наемници. Мешика увеличават своя брой и създават силна военна и държавна организация. По-късно Теночтитлан влиза в троен съюз с градовете-държави [Текскоко](#) и [Тлакопан](#) и през 1428 г. с общи усилия побеждават тепанеките. При управлението на мешикския владетел Итскоатъл, неговия наследник [Монтесума \(Моктесума\) I](#) и владетеля на Текскоко [Несауалкойотъл](#) тройният съюз бележи серия от победи и завоевания. Така се създава Империята на ацтеките, простираща се от централната част на днешно Мексико до границата на днешна [Гуатемала](#). Империята включва редица отделни държави и етнически групи, задължени да плащат данък на тройния съюз. Като най-силен сред съюзниците се оказва град Теночтитлан. Обществото на ацтеките е с ясно обособени структури. Основният поминък е земеделието. Религията определя и направлява всяка част от живота на хората в Империята. Ацтеките почитат богове, представляващи природни сили с жизненоважно значение за развитието на земеделието. В градовете са строили гигантски каменни пирамиди, на върха на които са били храмовете за жертвоприношения в чест на боговете. Изкуството на ацтеките е израз най-вече на религията и военното дело, с което Империята печели богатства и власт. За жертвоприношенията ацтеките използват най-често военнопленници.

Основната структурна единица на ацтекското общество е кланът, наречен още *калпуи*. Той включва група семейства, които имат общ предшественик (или предшественици). Всеки клан има автономно управление и има право да избира свой собствен съвет, както и служители, които да пазят обществения ред, да водят война, да раздават правосъдие, да водят регистрите и т. н. Във всеки клан има свои собствени училища, където момчетата се обучават на гражданско поведение, военно дело, история, занаяти и религия. Отделните кланове имат свой отделен [храм](#), оръжеен склад, хазна и склад за стоки, разпределяни сред членовете. Земята в рамките на клана се разпределя между главите на семействата според техните нужди. Всяко семейство има право да обработва земята, но е собственик само на реколтата или продуктите, които произвежда.

В столицата Теночтитлан клановете първоначално изпълняват същите функции. По-късно с разрастването на града и усложняването на неговата инфраструктура клановете вече не се основават на семеен принцип и се превръщат в административни градски подразделения. Въпреки че управителните съвети, училища, храмове и земята запазват първоначалните си автономни функции, за членовете на клана вече не е задължително да имат роднинска връзка. При основаването на Теночтитлан през [1325](#) г. има 15 кланове, а до XVI век техният брой достига до 80.

В Теночтитлан и другите градове-държави най-опитните вождове от всеки клан сформират племенен съвет, който избира 4 висши чиновници. Един от тях е избран за *тлатоани* (владетел). След като Теночтитлан става център на Ацтекската цивилизация, неговият владетел вече е император и всички останали вождове са задължени да му плащат данъци. Императорът на ацтеките е смятан за полубог, потомък на ацтекските богове и е както върховен военачалник, така и върховен жрец. Към него подчинените се обръщат с титлата *уей-тлатоани*, което буквално преведено означава *велики господар* или *велик оратор*.

Веднага след императора следващото стъпало в йерархията заема благородническата класа от жреци, воители и управници. След тях се нареждат обикновените хора – търговци занаятчии, войници, фермери и т. н. най-ниско в йерархията са работниците. Ацтекските търговци образуват наследствена класа, наречена *почтека*. Те живеят в отделни квартали, основават гилдии и имат редица привилегии. Ацтекските благородници и управници имат право на частна собственост, в т. ч. и върху земята към нея. Земята на обикновените жители е собственост на водачите на клановете, които я разпределят между своите хора. Земевладелците плащат данък на империята във вид на селскостопански продукти, използвани за различни държавни цели. За всеки физически годен жител на империята има задължителна военна служба. Гражданите също са били свиквани да работят на държавни земи, строежи на храмове, диги, водопроводи и пътища.

Въпреки строго определеното структуриране на ацтекското общество, социалният статус на всеки жител може да се променя според неговия принос към империята. Обикновените жители също могат да променят своя ранг, особено ако са добри бойци и да станат проспериращи земевладелци. За младите хора от някои класи има възможности да учат за жреци или воители. Бойците, успели да хванат голям брой пленници, печелят голям престиж и са допускани до елитните военни съсловия. Всеки извършител на престъпление, например укриване на данъци, е превръщан в роб. Въпреки това робите могат отново да спечелят свободата си, а децата им се раждат като свободни граждани.

След усядането на ацтеките земеделието става техен основен поминък. Земята по крайбрежието на езерата са били плодородни, но недостатъчни за изхранването на постоянно нарастващото население. За усвояване на повече земя, ацтеките построяват напоителни системи, терасират склоновете на околните хълмове и започват да наторяват почвата. Най-голямото им постижение в земеделието обаче е рекултивирането на блатистите почви около езерата чрез строеж

на изкуствени острови, наречени *чинампасили* „плаващи градини”. Ацтеките са ги строили по следния начин: първо прокопават канали през блатата, след което натрупват калта на предварително изплетени от [тръстика](#) плоскости. Тези плоскости се застопоряват, като се връзват за колове, забити в дъното. Във всеки ъгъл на тръстиковата плоскост ацтеките са засаждали дървета, които се вкореняват в дъното, укрепвайки по този начин „плаващите градини”. В резултат се получават острови с плодородна почва, където ацтеките са отглеждали царевица, тикви, зеленчуци и цветя.

Ацтеките не са познавали [ралото](#) и не са използвали животни, за да орат земята си. За засаждане на земеделските култури са работели със заострени колове, които лесно се забиват в меката почва. Основен продукт е [царевицата](#). Жените са я смилали на едро брашно с помощта на мелнични камъни, с които са разтривали зърното върху голям плосък камък, наречен *метате*. От царевичното брашно ацтеките правят плоски питки, подобни на [палачинки](#), наречени *тортила*, които са основното меню. Сред останалите земеделски продукти са [боб](#), [тикви](#), малките лютивни чушлета (чили), [авокадо](#) и [домати](#). За богатите ацтеки се отглеждат също пуйки и [кучета](#), патици, гъски и пьдпъдъци.

Древните май са създатели на невероятно висока култура, на многобройни церемониални центрове, на миролюбиви градове държави, на десетки хиляди сгради със забележителна архитектура и великолепни произведения на изкуството. В очите на съвременника обаче има нещо сбъркано в тази култура.

Няколко века след унищожаването на Теночтитлан процъфтява цивилизацията на майте. Често смятани за носители на най-удивителната от класическите култури и за най-големите учени на Америка през древността, майте достигат класическия си период на развитие около 300 г. сл. Хр.,. Властта на майте се различава коренно от тази на Теночтитлан, тъй като представлява всъщност децентрализирана политическа система. Майте нямат главен политически и религиозен център. Няколко важни градски средища са разпръснати из полуостров Юкатан, в днешно Южно Мексико, стигайки на юг чак до Панамския провлак на Централна Америка. Развитието на цивилизацията на майте много напомня това на олмекса. Но тази система способства например за стабилността и дълготрайността на властта на майте. Тъй като няма централен град, който да бъде нападнат, за вражеските войски се оказва много трудно да нанесат големи щети на цивилизацията на майте. Данните, с които разполагаме, показват, че по онова време между майте и народите на Монте Албан и Теночтитлан съществуват добре организирани търговски връзки. Диего де Ланда разказва, че майте произвеждат платове и керамични съдове, което им позволява да разширят влиянието си из цяла Централна Америка. Активната търговска дейност укрепва значението, което имат обменните практики, използвани от майте, в това число определянето на пазарни дни и въвеждането на система за кредитиране. Ролята на търговията и религията оказва силно въздействие върху процеса на възникването на градски центрове. Неотдаващите изследвания обаче показаха, че градовете на

маите имат функции, които ги приближават повече до Теночтитлан, и поради това те представляват добре устроени урбанистични центрове, в които живее многобройно население, което осигурява издръжката на своите религиозни и политически водачи, т.е. става дума за теократичен обществен строй. За да развият търговията както между отделните градове, така и с Монте Албан и Теночтитлан, маите в градските центрове едва ли са се занимавали само с поддържането на церемониалните им функции. Една от най-трайните представи за маите е, че те не са отдадени на военното дело и всъщност са миролюбив народ.

И че очевидно градът на „Синовете на ягуара с копия” е бил столицата на чавин – индианците, главното огнище, в което се е зародила първата цивилизация на Перу. Археолозите са успели да определят някои главни обекти и пространства на древния град.

Един от тях е „Големият площад” тук са се събирали поклоници от близо и далеч и са се извършвали богослужения, под открито небе. Голимия площад от четирите си страни е обкръжен от площадки – северна, южна, западна и източна. В средата на големия площад е открит олтар, който представлява каменен блок, украсен със седем отвора, разположението на които напомня за положението на отделните звезди от съзвездието Орион. Археолозите са му дали името „Олтара на съзвездието Орион”. Под големия площад била разкрита подземна галерия. Не напълно ясно за какво е служела тя. От самия площад се излиза по широкото „Стълбище на ягуара” към западната площадка върху нея е изградена „Голямата пирамида”. В пирамидата е открита „Галерия на жертвените дарове”, където са намерени останки от жертвоприношения.